

ÀNGEL GUIMERÀ, *MAR I CEL*

TEXTOS COMPLEMENTARIS

Àngel GUIMERÀ, “*Indíbil i Mandoni*” (fragment final del poema)

“Tot d’una un crit ha ressonat; sens esma
les turbes s’obren, los botxins s’aparten:
feresta dona, lo ropatge a trossos,
amb un nin sobre el cor muntà les grades.

La veu Mandoni i les cadenes trenca,
i estén los braços de genolls alçant-se...
Mes ai que xiula la destral, llampega,
i un tronc desploma’s i una testa salta.

La mare al poble gemegant la mostra:
-Què has fet, oh raça de tants hèroes? Guaita,
i a eix preu te vens a los botxins? Desperta!
Venjança i llibertat!... I el poble calla!”

Àngel GUIMERÀ, *Rei i monjo* (1890).

GALÍN (*aturant-se al peu de l’escala*):

Si és que ha mort ella

jo vull morir: que mort, haig de trobar-la.

XIMENA:

Ta passió és criminal. Ai si ells venien!...

GALÍN:

No és criminal, oh, no, l’amor que em crema!

Déu el té de voler. Quan dos s’estimen

com ella i jo, totes les lleis se rompen,

humanes i divines, per a alçar-se

poderosa altra llei que fa en engrunes

los tronos, los altars, los déus i els homes.

Vós no sabeu qui som! Som dues ànimes

que breguen per tornar-se només una;

dues sangs que rebullen, per confondre’s;

dues boques que es besen i es rebesen

i mai se besen prou sempre cercant-se!

Aixís ella és per mi i jo sóc per ella!

Si el món no ens vol i Déu ens desempara,

quan més enuig l’abraçaré amb més força

que amb nostre amor ja en tenim prou nosaltres.

(Acte III, escena VII)

SAÏD: El mar i el cel, com tu i jo,
són dos punts bruts que mai no es troben.

BLANCA: El mar i el cel, a l'horitzó,
són dos que es troben i es confonen.
Viuré esperant una altra nit...

SAÏD: aquella nit que els ulls et tanca...

BLANCA: perquè en un punt de l'infinit...

SAÏD: pugui trobar l'amor de Blanca

BLANCA I SAÏD: I respirar-te eternament
en un espai on no hi ha gent.

FERRAN: He salvat el meu amor
però no tindrè mai el seu cor.
Ara he salvat el meu amor.
Tindrè l'amor
al meu costat,
sabent que pensa en l'altre amor.
Ara he salvat el meu amor
però no tindrè mai el seu cor.

SAÏD: Veus com teníem la raó,
veus com el mar i el cel es troben,
veus com hi ha un punt en l'horitzó...

SAÏD I BLANCA: Sóc el mar, Ets el mar,
ets el cel... sóc el cel...
que es troben en un punt de l'infinit.

[Se sent un tret que fereix SAÏD de mort. El vaixell gira fins que descobreix don CARLES, fora de si i abatut, amb una arma de foc a les mans. BLANCA compleix la seva amenaça i es clava el punyal.]

FERRAN: Ja veieu el que heu fet,
ja veieu el que heu fet,
miserable.
No heu volgut escoltar,
Preferíeu matar
que comprendre.
La supèrbia i l'orgull
us han fet assassí
d'una filla.

COR: Ja veieu el que heu fet,
ja veieu el que heu fet,
miserable.
No heu volgut escoltar,
preferíeu matar
que comprendre.
La supèrbia i l'orgull
us han fet assassí
d'una filla.

JOANOT: El mar...

FERRAN: El cel...

Miguel de CERVANTES, *Don Quijote de la Mancha*, segona part (1615).

- Bien sabes, ¡oh Sancho Panza, vecino y amigo mío!, como el pregón y bando de Su Majestad mandó publicar contra los de mi nación puso terror y espanto en todos nosotros: a lo menos, en mí le puso de suerte, que me parece que antes del tiempo que se nos concedía para que hiciésemos ausencia de España, ya tenía el rigor de la pena ejecutado en mi persona y en la de mis hijos. Ordené, pues, a mi parecer como prudente, bien así como el que sabe que para tal tiempo le han de quitar la casa donde vive y se provee de otra donde mudarse; ordené, digo, de salir yo solo, sin mi familia, de mi pueblo y ir a buscar donde llevarla con comodidad y sin la priesa con que los demás salieron, porque bien vi, y vieron todos nuestros ancianos, que aquellos pregones no eran solo amenazas, como algunos decían, sino verdaderas leyes, que se habían de poner en ejecución a su determinado tiempo; y forzábame a creer esta verdad saber yo los ruines y disparatados intentos que los nuestros tenían, y tales, que me parece que fue inspiración divina lo que movió a Su Majestad a poner en efecto tan gallarda resolución, no porque todos fuésemos culpados, que algunos había cristianos firmes y verdaderos; pero eran tan pocos, que no se podían oponer a los que no lo eran, y no era bien criar la sierpe en el seno, teniendo los enemigos dentro de casa. Finalmente, con justa razón fuimos castigados con la pena del destierro, blanda y suave al parecer de algunos, pero al nuestro la más terrible que se nos podía dar. Doquiera que estamos lloramos por España, que, en fin, nacimos en ella y es nuestra patria natural; en ninguna parte hallamos el acogimiento que nuestra desventura desea, y en Berbería y en todas partes de África donde esperábamos ser recibidos, acogidos y regalados, allí es donde más nos ofenden y maltratan. No hemos conocido el bien hasta que le hemos perdido; y es el deseo tan grande que casi todos tenemos de volver a España, que los más de aquellos, y son muchos, que saben la lengua, como yo, se vuelven a ella y dejan allá a sus mujeres y sus hijos desamparados: tanto es el amor que la tienen; y agora conozco y experimento lo que suele decirse: que es dulce el amor de la patria.

(capítol LIV)

Joan F. MIRA, *Vida i final dels moriscos valencians*, 2009.

“No és gens fàcil distingir, des de la perspectiva actual, quines raons o consideracions, les de caràcter religiós o les polítiques, van tindre un pes més gran a l’hora de decidir l’expulsió de tots els moriscos de la monarquia. De fet, les unes i les altres apareixen contínuament barrejades, per exemple, en els diversos memorials que el patriarca-arquebisbe Ribera va enviar a Felip III els primers anys del segle XVII. Ribera hi constata amargament que tots els esforços de predicació han estat inútils, i es lamenta de l’estat general d’”heretgia” i d’”apostasia” en què es mantenen, cosa que no es pot tolerar més temps; i només això (després d’haver-ho consultat “amb llibre sagrats i amb autors greus i doctes”) ja és motiu suficient perquè el rei n’ordeni la deportació. Perquè el monarca està obligat, sota pena de pecat mortal, a garantir la seguretat dels seus regnes i, davant l’alternativa de degollar o expulsar els enemics interiors, la més benigna és la segona, i per tant “*Vuestra Magestad (como rey christiano) está obligado a sacar éstos de España, y como rey benigno y clemente, a contentarse con desterrarlos della*”. De tota manera, el tema continua encallat i sense decidir, fins que pocs anys més tard, de sobte, sembla que la deportació es presenta com a necessària i urgent. No perquè hagueren canviat les condicions internes, ni perquè l’actitud o l’hostilitat dels moriscos suposara, de sobte, un perill imminent. Les raons, probablement, són d’origen extern i, una vegada més, barregen quasi indistintament religió i política. De la mateixa manera que als Països Baixos, el territori més conflictiu de la monarquia.

En efecte, la impossibilitat d’aconseguir una victòria decisiva contra els protestants holandesos va fer que, a partir de 1606, Felip III i el seu *valido* el duc de Lerma hagueren de negociar una treva, que finalment quedà acordada per a dotze anys el 1608. Però la treva era una humiliació ja que, a més de reconèixer implícitament la derrota, el rei hagué d’acceptar l’exigència de llibertat religiosa dels rebels. El prestigi de la monarquia quedava afectat, i també el principi de la unitat catòlica dels seus estats i dominis. Des d’aquesta perspectiva, devia semblar igualment incompreensible que, mentre a les Índies avançava ràpidament la conversió i augmentava per milions el nombre de cristians, dins dels mateixos territoris ibèrics es mantinguera una minoria d’*infidels* refractària a tota conversió efectiva. L’eliminació d’aquesta minoria podia ser una *heroica decisió* que compensaria, també, la claudicació forçosa i humiliant als Països Baixos. O així pareix que ho va presentar el duc de Lerma. I, en tot cas, pensaven, si a Espanya, després de tants anys de repressió, no quedaven jueus ni judaïtzants, ni protestants, ni tan sols erasmistes, per què calia consentir la presència d’aquells mahometans o apòstates, que a més eren súbdits deslleials i potencialment perillosos?”.

GRUP D’ESTUDIS TEATRALS, “Per què Guimerà i *Mar i cel*?”, desembre, 1976.

“*Mar i cel* és potser l’única tragèdia del teatre català que conté els dos elements que Sollers indica com a constitutius i necessaris de la literatura revolucionària: el sexe i la lluita de classes.

Usualment, en les interpretacions que hom ha fet de *Mar i cel*, només s’ha subratllat –en el millor dels casos– el primer aspecte crític de la tragèdia: el sexe. D’aquí ve el resultat fortament romàntic d’aquestes interpretacions. Però *Mar i cel* conté també un conflicte de classes fortíssim que desemboca en un problema de poders contraposats. [...] Aquesta pirateria ens és presentada per Guimerà, amb un punt de vista que, tot i ésser

romàntic en moltes de les seves referències, està molt allunyat dels pirates de pota de fusta i pegat a l'ull d'opereta. No costa cap esforç veure en aquests pirates guimeranians, l'últim reducte, el que ara s'anomenaria "lumpen", dels marginats pel sistema econòmic i polític imperialista. I és en aquest sentit que hem treballat en la nostra adaptació.

En la qüestió estrictament literària, hem eliminat l'hendecasíl·lab [sic] de Guimerà i s'ha treballat per tal d'aconseguir un llenguatge en prosa directe i senzill que no falsegi l'ambient de l'escena. Suprimir el metre d'una tragèdia escrita en vers és greu. Ha estat una decisió molt meditada i finalment hem preferit salvar l'autenticitat de la tragèdia (posant-la en prosa), davant del risc de trobar-nos amb un llenguatge excessivament oficiós i emfàtic (conservant el vers).

[...]

Per tot això, creiem que *Mar i cel* és la tragèdia més intensa del teatre català, la més tràgica, si se'ns passa el terme, pel que té d'enfrontament de dues forces absolutament necessàries que projecten la mort sobre els que es troben en el vèrtex d'aquesta pugna d'interessos i de poders, i volen trobar la seva llibertat."

Ramon BACARDIT SANTAMARIA, *Tragèdia i drama en l'obra d'Àngel Guimerà*, 2009.

"Malgrat que, com ja he anat remarquant, aquesta obra [*Mar i cel*] degué ser anterior a *El fill del rei*, els elements innovadors hi són més evidents i es concreten en: la voluntat d'aconseguir una més gran versemblança en la plasmació de la psicologia dels personatges i en la fixació de l'entorn, la major habilitat en la singularització dels integrants del cor i l'ús de la unitat de lloc, que al costat de la de temps li permet assolir un gran nivell de condensació dramàtica. Aquest equilibri entre el realisme amb què ens és presentat el medi i el simbolisme que presideix la relació entre els protagonistes és un dels aspectes més rellevants de l'obra, fins al punt que la crítica s'afanyà a relacionar-la amb Shakespeare. De fet, com en les altres obres de Guimerà, hi ha elements temàtics relacionables amb el dramaturg anglès, en aquest cas amb *Romeo i Julieta*. El realisme de l'obra és visible en el major col·loquialisme del llenguatge i, sobretot, en la presentació dels personatges fent feines quotidianes com la neteja de les armes. Les acotacions de la primera escena del primer acte ja mostren l'equilibri entre els elements d'íctics de l'espai i els simbòlics, en fer aparèixer el mar i el cel: [...]

En general, el detallisme de les descripcions anticipa el que trobarem en les seves obres en prosa dels anys noranta. Novament, però, la cambra, l'àmbit de la privacitat és l'escenari en què les tensions externes i internes que lluiten contra els personatges es fan presents. L'espai del cambrot, més realista que els de les obres anteriors, continua essent una extensió de la interioritat dels protagonistes. El ganivet, com en les altres obres, pren també aquí una càrrega simbòlica, que es fa més explícita per la comparació de l'empunyadura amb la creu ("l'odi unit al perdó; l'anyell al tigre: / lo punyal i la creu tot d'una peça")."

ACTE SEGON, ESCENA VII

SAÏD: Que estrany que sóc! Hi ha cops que donaria
per ser ja en terra aquesta nau, i d'altres
voldria que la costa sempre, sempre
nos fugís al davant sens mai tenir-la.
Mes, què passa en mon ser? I això de l'hora
que ella em volgué matar! I com s'explica
que jo la perdonés? Doncs ara sento
no haver-la mort i trepitjat, per rompre
l'encís que em lliga a aqueixa dona estranya,
que no sé què hi ha en ella, que no és feta
com les altres ho són; que és aromosa
d'una aroma que ofega i embriaga,
i fa plorar per dintre i esborrona! *(Pausa.)*
Ah! que vagi a l'harem! *(Pausa.)* Mes jo podia
no portar-la a son pare tan de pressa.
Jo podia llavors, quin greu! al cloure
ella els ulls decandits, com no em veien,
pendre en les mans son cap, i contemplar-la
dolçament fit a fit i a flor de llavi,
aguantant-me el respir i els salts dels muscles!...
I al sentir-me morir, sa galta freda
acostar-la a ma galta xardorosa,
estrènyer-la a mon pit, i al rebregar-la
dins mes grapes d'hacer com flor de lliri,
ofegar-la a petons i fer-la meva
amb l'instint de la fera i del salvatge!
Si ara aquí la tingués com aquell vespre!...
 (Canviant de sobte la feresa en dolçura.)
Si ara aquí la tingués, una altra volta
com a un nin a son pare la duria,
sens mirar-la tan sols, que em fa vergonya!

ACTE TERCER, ESCENA IX

BLANCA: [...]
No, no aparteu els ulls: ara us vull veure
pel temps que no us he vist. Jo, sens saber-ho,
vos enyorava, i éreu en mos somnis
de claustre i soledat. Jo no sabia
com éreu vós llavors, i éreu com ara!
Mes no vull que moriu, que a vostra vida
la meva s'ha arrelat! Què hi fa que ens voltin
en lloc de flors, serpents, si elles nos lliguen?

**Pobre! Del món odiat! Sobre la terra
quant i quant heu patit! Quanta amargura
haurà begut vostra ànima reclosa
sempre en lo fons del pit sentint les ànsies
de volar, com la meva, i entre reixes
pegant d'ales, glatint i fent-se trossos!
Quant sofrir! Desdixat! Infeliç! Pobre!**

SAÏD: I que tard heu vingut! Jo sol la marxa
d'aquesta vida he fet, i avui al terme
vos trobo del camí, vora el sepulcre!

BLANCA (*amb energia i desesperació*):
Ah, no, Saïd! Ah, no! Qu no ve l'hora
de morir, no! Déu meu, sento la vida
per tot mon ser brotar! Vull viure! Salva'ns!

SAÏD: Ira d'Alà! Que tornin! Jo els espero:
jo esqueixaré son pit: jo ses entranyes
estampiré pels murs. Tigres, i resen
ells amb lo cor ple d'odi! Oh, tots, que vinguen!
Ja prou humilitat: la sang m'ofega!...
Jo vull morir matant!

BLANCA (*esglaiada de la ràbia de Saïd*):
Saïd!

SAÏD (*canviant sa desesperació en tendresa*):
Ah, Blanca,
si sóc l'esclau, humil com la coloma!
Voleu que besi els peus de vostre pare,
i que besi la terra que trepitja!

BLANCA: Mes jo el vull, oh mon Déu!... jo el vull; salveu-lo!

SAÏD: Tot és en va: vós sou el cel; jo l'aigua;
mai s'ajunten ací; mireu: s'ajunten
només en l'horitzó! És en va!